

بازیابی اطلاعات احادیث با روش‌های فهرست‌نویسی و نمایه‌سازی

ناهید باقری خرم‌دشتی^۱

چکیده

تعاملات میان رشته‌ای از امور مهمی است که امروزه دنیای علم به آن توجه کرده و از آن بهره‌ها برده است. در مقاله حاضر سعی شده از رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در مباحث علوم حدیث‌شناسی از حوزه اسلام‌شناسی، استفاده کرده و با استفاده از مبانی فهرست‌نویسی کتاب و نمایه‌سازی مقالات، به تفکیک اطلاعات مندرج در احادیث پرداخته و سپس بازیابی این اطلاعات را با شیوه‌های به‌روز اطلاع‌رسانی قرین‌سازیم تا امر حدیث‌شناسی روزآمد شود.

کلیدواژه‌ها

حدیث، بازیابی اطلاعات، نمایه، فهرست‌نویسی، اسلام‌شناسی، اطلاع‌رسانی

مقدمه

از اهداف و وظایف مهم کتابخانه ملی گردآوری، سازماندهی و ارائه اطلاعات به پژوهشگران است تا مسیر پژوهش برای رسیدن به مطلوب تا حد ممکن تسریع و تسهیل گردد و زمان محدود محققان کمتر در امور مقدماتی و آزمودن آموخته دیگران صرف شود.

از طرفی دیگر، یکی از بخش‌های مهم سازمان اسناد و کتابخانه ملی، بخش اسلام‌شناسی است. اسلام‌شناسی کلمه عامی

است که می‌تواند حوزه‌های پژوهشی مختلفی را به‌کار گیرد؛ پژوهش‌کننده‌ها و دانشکده‌های دینی و اسلامی و حوزه‌ها و مدارس علمیه هر یک در این میدان دستی به کار دارند و گوشه‌ای از امر شناسایی اسلام را پوشش می‌دهند. مبرهن است که انجام پژوهش‌های حوزوی از گروه اسلام‌شناسی سازمان اسناد و کتابخانه ملی انتظار نمی‌رود، ولی با عنایت به یکی از وظایف این سازمان که سازماندهی و ارائه اطلاعات است، به‌خصوص با کاربرد مهارت‌هایی که از علم کتابداری و

۱. کارشناس ارشد علوم قرآن و حدیث و عضو هیئت علمی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

اطلاع‌رسانی مستفاد می‌گردد، شایسته است اطلاعات اولیه پژوهش‌های اسلامی نیز، بعد از گردآوری، سازماندهی شود. در حوزه مطالعات اسلام‌شناسی، از مهم‌ترین منابع پژوهشی علوم اسلامی، بعد از قرآن کریم، احادیث معصومین (ع) است. این مقاله در صدد تبیین تحقیقی است که به امر گردآوری احادیث نظری ندارد، چرا که در نرم‌افزارهای نور ۲، جامع الاحادیث، درایة النور و رجال این کار به خوبی جامه عمل پوشیده است و خود از منابع مورد استفاده این پژوهش هستند. از آنجا که همه احادیث واصله از معصومین (ع) در کنار همتایان تقلبی خود در متن کتاب‌های مرجع حدیثی قرار گرفته‌اند، محقق مجبور است در نخستین گام‌های تحقیقاتی خویش به شناسایی احادیث صحیح و غیر صحیح بپردازد.

حال می‌توان با روش‌های جدید تفکیک و ساماندهی اطلاعات، آن‌گونه که در علم کتابداری و فنون اطلاع‌رسانی عمل می‌شود، روشی اقتباس کرد و به تجزیه و تحلیل اطلاعات مندرج در احادیث پرداخت و سپس دسته‌بندی‌ها و ارائه اطلاعات حدیث‌ها را از جهت صحت و سقم سند و متن با روش‌های نوین سازماندهی روزآمد کرد، تا راه‌های طولانی و پراکنده تشخیص صحت و سقم حدیث، یکپارچه و یکجا، فراهم آید و به محققان حوزه اسلام‌شناسی کمک شود، به‌خصوص وقتی ماحصل تحقیق به شکل نرم‌افزار حدیثی ارائه گردد.

این همان راهی است که امروزه در دانشگاه‌ها به علوم بین‌رشته‌ای شهرت یافته

و در واقع تلفیقی از دو رشته علمی است که به گونه‌ای می‌توانند در محدوده یکدیگر تداخل کرده و با مدد هم، راه‌های جدیدی برای محققان و نوآوران علوم باز کنند. کار گردآوری احادیث، سابقه‌ای طولانی دارد ولی سازماندهی متن و سند به منظور تشخیص صحت و سقم آن، با شیوه مطروح در این مقاله، امری بدون پیشینه است و از آن جهت با کتابخانه ملی مرتبط است که فهرستنویسی کتاب و نمایه‌سازی مقالات در این سازمان چنان با جدیت و مهارت دنبال می‌شود که قانون مصوب مجلس شورای اسلامی هم این کار را تحت پوشش فیپا به این سازمان محول کرده است، لذا می‌توان مهد فهرستنویسی و نمایه‌سازی در ایران را سازمان اسناد و کتابخانه ملی دانست. از همین رو، بایسته است گروه اسلام‌شناسی این سازمان از این فن بی‌بهره نماند و انتظار درستی است که نه تنها کتاب‌ها و مقالات به آرایه فهرستنویسی و نمایه‌سازی در آیند، بلکه لازم است احادیث هم به عنوان یکی از منابع تحقیقاتی اسلام‌شناسان با سازماندهی به شیوه‌ای اقتباس شده از فهرستنویسی و نمایه‌سازی مدرن و معمول در کتابداری، سازماندهی شود.

اطلاع‌رسانی در خدمت حدیث‌شناسی

علم کتابداری منهجی را می‌پیماید که برای همه پژوهشگران علوم مختلف در تنظیم اطلاعات و اطلاع‌رسانی معلومات مربوط به آنها راهگشاست، اما تخصص فهرستنویسی و نمایه‌سازی تاکنون در خدمت کتاب‌ها،

مقالات، و دیگر مکتوبات مجلد و منابع غیرکتابی بوده است. در این پژوهش، ادعا می‌شود که در برخورد با اجزای متون نگارش یافته، همان راهی را می‌توان پیمود که در مورد یک کتاب، مجله، و یا مقاله طی می‌شود. به بیان دیگر همان‌گونه که در فهرستنویسی یک کتاب یا نمایه‌سازی یک مقاله اطلاعات ویژه‌ای استخراج می‌شود تا به دسته‌بندی کتاب‌ها و مقالات، بینجامد، همین روش را دربارهٔ تک‌تک احادیث نیز می‌توان به‌کار گرفت، منتها با الگوها و کلیدهای ویژه‌ای که نتیجهٔ آن دسته‌بندی روایات باشد، آنهم براساس علوم حدیث‌شناسی مثلاً راوی، موضوع، صحیح و غیرصحیح، کتب مأخذ، و مانند آن. تاکنون از علوم رایانه‌ای در زمینهٔ قرآن و حدیث فقط در امر گردآوری‌های صوری از اموری قشری در زمینهٔ اسلام استفاده شده است، به عنوان نمونه، گردآوری قرائت‌های متعدد از قاریان مختلف در نرم‌افزارهای قرآنی، یا جمع‌آوری احادیث از کتاب‌های مختلف حدیثی و تولید نرم‌افزارهایی که برای نمایش احادیث از کتاب‌های مختلف به کار می‌آید. اما سازماندهی مورد نظر این مقاله تنها نمایش ساده‌ای از حدیث نیست، بلکه با تلفیق علوم حدیث، درایه، و رجال و با فرآوری آن اطلاعات و با ذکر دلیل، صحت و یا ضعف حدیث نیز ذکر می‌شود؛ و در پایان، ثمرهٔ کار، ایجاد بانکی خواهد بود که احادیث صحیح و غیرصحیح از یکدیگر به تفکیک ارائه شده و دلیل آن هم بیان می‌گردد.

شیوهٔ بازپروری اطلاعات

ابتدا باید الگویی طراحی شود که به شکل کلیدی، بتواند اطلاعات مندرج در متن و سند احادیث را تفکیک و تجزیه نماید. اگر بدین منظور کاربرگه‌ای در نظر گرفته شود، اطلاعات مورد نیاز آن چنین است:

نام حدیث

بعضی از روایات به دلایل خاصی بیشتر از احادیث دیگر مورد استفاده و استناد قرار گرفته و به همین دلیل به نام خاصی شهرت پیدا کرده‌اند مانند حدیث غدیرخیم. یک یا چند نام که شهرت بیشتری یافته، در این قسمت درج می‌شود.

هر روایتی شامل سند و متن است، لذا همچون بخش توصیفی و تحلیلی کاربرگه‌های فهرستنویسی، این دو بخش از هم منفک می‌گردد.

سند

سند هر روایتی عبارت است از نام افرادی که به روش‌های مختلف، متن روایت را از یکدیگر گرفته‌اند و به دیگران سپرده‌اند. این افراد که راویان متصل و مرتبط با معصومین(ع) هستند، ای بسا چندین نسل بعد سلسله‌وار ادامه دارند تا به نویسندگان کتاب‌های اصلی روایی می‌رسند. تمامی راویان، اشخاص باصلاحیتی نبوده‌اند؛ چه بسیار افراد دروغگو، خیانتکار یا سهل‌انگار در پیشان وجود دارد. شناسایی صلاحیت این راویان مربوط به شاخهٔ علم رجال می‌شود و قرن‌هاست دانشمندی در این

حوزه کارهای شگرفی انجام داده‌اند، ولی اگر بتوان با تکنیک‌های تفکیک اطلاعات در فهرستنویسی، اطلاعات مربوط به شخص راوی را که در کتب رجالی وجود دارد در یک سیستم روزآمد مندرج کرد، انجام کارهای چندباره فرسایشی، به صفر می‌رسد. یعنی همان اطلاعاتی که علمای علم رجال در کتب رجالی نگاشته‌اند، به شکلی یکنواخت در جلوی اسم هر راوی درج شود، به طوری که بعد از انتقال مطالب به کامپیوتر، با یک کلیک بتوان بعد از نام هر راوی، اطلاعات مربوط به او را در حدیث مورد بررسی، بازآوری کرد. در روند تحقیق و بررسی یک حدیث، ای بسا در گام اول به محض مشاهده اولین فرد بدون صلاحیت که عیب او باعث بی‌اعتنایی به حدیث مورد روایتش می‌شود، تکلیف میزان تکیه و اعتنا به متن حدیث روشن می‌شود.

لذا در این قسمت در دو جدول تمامی اطلاعات مورد نیاز، این‌گونه مشخص می‌گردد: در بخش اول، نام راوی یعنی تک‌تک روات و نام‌های مختلف و غیرمشهور آنها، سپس داوری رجالی در مورد هر فرد، شامل اینکه این فرد صلاحیت دارد، ثقه است، دروغ‌گوست، و اهل مسامحه یا سهل‌انگاری است؛ در آخر مرجع این داوری درج می‌شود که از کدام کتاب رجالی، چنین قضاوتی استخراج شده است.

در همین قسمت با شمارش روات می‌توان تعداد واسطه‌هایی را مشخص کرد که نقل‌کننده حدیث بوده‌اند و در یک سلسله با هم مرتبط شده‌اند، همچنین چگونگی ارتباط راویان با هم که از چه طریقی متن حدیث را به یکدیگر منتقل کرده‌اند.

در بخش دوم مربوط به سند، اطلاعات مورد نیاز به تک‌تک راویان بر نمی‌گردد بلکه مجموعه روات با همدیگر و در ارتباط با هم می‌توانند امتیاز یا معایبی به وجود آورند؛ این اطلاعات مربوط به علم درایه می‌شود که از روزگاران آغاز نقل حدیث، پایه‌گذاری شده و مورد توجه علمای علم حدیث بوده است. به عنوان مثال شاید یک سند روایتی از نظر تک‌تک افراد راوی، مشکلی نداشته باشد، ولی این روایت می‌تواند «متواتر» یا «آحاد» باشد. یعنی افراد بسیاری آن را نقل کرده باشند و سلسله سند چندان متعدد باشد که احتمال تبانی و خطا در مورد افراد آن وجود نداشته باشد، مانند حدیث غدیر؛ و یا روایتی تنها و تنها در یک طبقه از روات، یک فرد راوی آن است و باعث شده حدیث منحصر به فرد شده و در اعتمادسازی علما همین مورد بحث و گفت‌وگوست که آیا حدیث آحاد مورد قبول است یا خیر؟ و یا دو راوی به صورت شفاهی از هم نقل کرده باشند، یا متن روایت به شکل مکاتبه یا وصیتنامه به راوی بعدی منتقل شده است.

هر سلسله سندی با توجه به علم درایه الحدیث می‌تواند صفات متفاوتی را بپذیرد که با درج دلیل آن و مرجع مورد داوری، اطلاعات لازم، نگارش می‌یابد.

متن

در این بخش با هر حدیثی آن‌گونه برخورد می‌شود که با متن یک مقاله برای نمایه‌سازی عمل می‌شود. موضوع‌ها و کلیدواژه‌های هر حدیث به وجه مستند استخراج شده،

در مرحله بعد، نام کتاب مرجعی درج می‌شود که حدیث از آن استخراج/انتخاب شده است، مثلاً کتاب کافی یا بحارالانوار؛ با درج جلد، صفحه، باب و فصل، شماره حدیث، نشانی کامل خواهد شد. سپس داوری‌هایی که از علمای علم حدیث درباره هر روایت رسیده در این قسمت نوشته می‌شود، با اشاره به سند داوری که در کدام کتاب و جلد و صفحه این قضاوت یافت شده است.

سپس واژه‌های کلیدی مرتبط با آن نیز درج می‌شود، زیرا در مواردی همین واژه‌های مرتبط گره‌گشایند؛ مثلاً برای واژه «هاویه»، کلیدواژه «جهنم»، مانوس و مرتبط است. سپس از آنجا که احادیث، یا باید توسط قرآن تأیید شوند و یا حداقل با آن در تعارض نباشند؛ چند آیه‌ای که به نحوی در تأیید یا رد آن حدیث، جلوه می‌کند، در این قسمت آورده می‌شود.

تاریخ:	کاربرگه (نمایه حدیث)	نام:
--------	----------------------	------

نام حدیث:

سند

تعداد واسطه	طریق نقل	نام راوی	شهرت دیگر راوی	داوری:	مرجع:

داوری:

متن

کلیدواژه‌ها:

کلیدواژه مرتبط:

آیات مربوط:

سند و مرجع حدیث:

داوری نهایی:

حدیث اول

۱۴۴۰ - ۲۸ علی بن ابراهیم، عن ابیه،
 عن ابن ابی عمیر، عن حمّاد، عن الحلّبی
 قال: سألت ابا عبدالله (ع) عن العنبر و غوص
 اللؤلؤ، فقال (ع): علیه الخمس
 حلبی گوید از امام صادق (ع) راجع به عنبر
 و مرواریدی که از دریا استخراج می شود پرسیدم
 فرمود: خمس دارد (۴: ج ۲، ص ۵۰۵).

سند

مرجع	داوری	شهرت دیگر راوی	نام راوی	طریق نقل	تعداد واسطه
خوبی / ج ۱۱ / ص ۱۸۹ شیخ - نجاشی -	ثقه - ثبت معتمد - صحیح مذهب ۷۱۴۰ حدیث دارد - ۶۲۱۴ حدیث از پدر دارد -	علی بن ابراهیم بن هاشم قمی	علی بن ابراهیم		۱
خوبی / ج ۱ / ص ۳۱۶	وثاقه - ۶۴۱۴ حدیث دارد از این راوی ۲۹۲۱ حدیث دارد	ابراهیم بن هاشم قمی. ابو اسحاق	ابیه	عن	۲
خوبی / ج ۲۲ / ص ۱۰۱ خوبی / ج ۱۴ / ص ۲۷۹ نجاشی	اصح - ۶۴۵ حدیث دارد.	محمد بن ابی عمیر زیاد	ابن ابی عمیر	عن	۳
خوبی / ج ۶ / ص ۱۸۹	از امام صادق و باقر (ع) روایت دارد - از حلبی ۱۲۲۰ حدیث دارد - صحیح		حمّاد	عن	۴
خوبی / ج ۲۳ / ص ۸۱	۱۵۷۰ حدیث دارد - ثقه		الحلبی	عن	۵
			ابا عبدالله (ع)	سالت فقال	-

داوری: روایت معنعن - متصل (۶)

کلیدواژه‌ها: خمس - عنبر - مروارید -

کلیدواژه مرتب: شکار (فقه)

آیات مربوط:

واعلموا انما غنمتم من شیء فان لله خمسہ و للرسول و لذی القربی... (انفال / ۴۱) (۱).

سند و مرجع حدیث: اصول کافی - کتاب الحجّة - ج ۲ - ص ۵۰۵ حدیث ۱۴۴۰

داوری نهایی:

حدیث دوم

حنیس، عن ابی عبدالله (ع) قال:
ان الامام يعرف الامام الذي من بعده
فیوصی الیه (۴: ج ۲، ص ۲۴).

۷۲۵-۶- کتاب الحجّة احمد بن ادريس،
عن محمد بن عبد الجبار، عن صفوان بن
یحیی، عن ابن ابی عثمان، عن المعلى بن

سند

مرجع	داوری	شهرت دیگر راوی	نام راوی	طریق نقل	تعداد واسطه
نجاشی معجم خوبی / ج ۲ / ص ۳۸	۲۸۰ روایت دارد ثقه- صحیح الروایه فقیه- صحابی امام عسگری	احمد بن ادريس قمی “ “ “ بن احمد ابوعلی اشعری	احمد بن ادريس	عن	۱
خوبی / ج ۱۶ / ص ۲۰۰ شیخ خوبی / ج ۱۴ / ص ۲۶۳	۹۰۰ حدیث دارد- از این راوی ۳۱۷ حدیث دارد- ثقه- صحیح	محمد بن ابی الصهبان و ابن ابی الصهبان	محمد بن عبد الجبار	عن	۲
خوبی / ج ۹ / ص ۱۲۳ نجاشی - شیخ - کشی	ثقه- ثقه- عین- از امام رضا روایت دارد- اوثق- ۱۱۸۱ حدیث دارد		صفوان بن یحیی	عن	۳
خوبی / ج ۲۲ / ص ۹۹ خوبی / ج ۱۱ / ص ۲۳۸		علی بن ابی عثمان	ابن ابی عثمان	عن	۴
خوبی / ج ۸۱ / ص ۲۳۵ کشی - نجاشی ابن الغضائری	۸۰ روایت دارد- مدح و ذم: کشی - ابن الغضائری: مورد اعتماد نیست. نجاشی: جدا ضعیف	ابو عبدالله معلی بن حنیس	المعلی بن حنیس	عن	۵
			ابا عبدالله (ع)	عن قال	-

داوری: روایت معلن- درباره راوی چهارم، اظهار نظری نرسیده است (۶).

متن

کلیدواژه‌ها: امامت- وصیت

کلیدواژه مرتب: ائمه اثنی عشر- جانشینی

آیات مربوط:

- ۱- کتب علیکم اذا حضر احدکم الموت ان ترک خیرا الوصیة للوالدین والا قرین... (بقره/۱۸۰)
- ۲- شهادة بینکم اذا حضر احدکم الموت حین الوصیة اثنان ذوا عدل منکم (مائده/۱۰۶) (۱).

سند و مرجع حدیث: اصول کافی- کتاب الحجّة- ج ۲- ص ۲۴- حدیث ۷۲۵

داوری نهایی: غیر صحیح به دلیل راوی چهارم.

حدیث سوم

لكيلا يمتنع الناس من اصطناع المعروف-
امام صادق(ع) گفت خداوند عزوجل ربا را
حرام کرد تا مردم از کارگشایی و کارسازی
اجتماعی کوتاهی نکنند (۵: ج ۲، ص ۲۲۸).

۲۵۴۸- ۸ علی بن ابراهیم، عن ابیه، عن
ابن ابی عمیر، عن هشام ابن سالم، عن ابی
عبدالله(ع) قال: انما حرم الله عزوجل الربا

سند

مرجع	داوری	شهرت دیگر راوی	نام راوی	طریق نقل	تعداد واسطه
خوبی/ج ۱۱/ ص ۱۸۹	ثقه- ثبت- معتمد- صحیح مذهب ۱۷۴۰ حدیث دارد- ۶۲۱۴ حدیث از پدر دارد	علی بن ابراهیم بن هاشم قمی	علی بن ابراهیم		۱
خوبی/ج ۱/ص ۳۱۶	وثاقت- ۶۴۱۴ حدیث دارد- از این راوی ۲۹۲۱ حدیث دارد.	ابراهیم بن هاشم قمی، ابواسحاق	ابیه	عن	۲
خوبی/ج ۲۲/ ص ۱۰۱ نجاشی- خوبی/ ج ۱۴/ص ۲۷۹	از این راوی ۲۲۵ حدیث دارد اصح- ۶۴۵ حدیث دارد	محمد بن ابی عمیر زیاد	ابن ابی عمیر	عن	۳
خوبی/ج ۱۹/ ص ۲۹۷ نجاشی مفید	ثقه ثقه- اصحاب امام صادق(ع)- ۶۶۳ حدیث دارد.	هشام الجوالیقی	هشام ابن سالم	عن	۴
			ابی عبدالله (ع)	عن قال	-

داوری: روایت معنعن - متصل (۶)

متن

کلیدواژه‌ها: ربا- نیکوکاری

کلیدواژه مرتب: حلال و حرام

آیات مربوط:

- ۱- و احل الله البيع و حرم الربا (بقره/۲۷۵)
- ۲- قول معروف و مغضرة خیر من صدقه يتبعها اذی (بقره/۲۶۳)
- ۳- یا مرهم بالمعروف وینهاهم عن المنکر و يحل لهم الطيبات (اعراف/ ۱۵۷) (۱).

سند و مرجع حدیث: گزیده کافی- باب معیشت- ج ۴- ص ۲۸۸- حدیث ۲۵۴۸

داوری نهایی: حدیث صحیح.

حدیث چهارم

حدیث ۶۸۵-۱۹ الحسین بن سعید، عن ابن ابی عمیر، عن عمر بن اذینه، عن الحسن بن شهاب، عن ابی عبدالله(ع) قال: لابد من

قعود بین الاذان و الاقامة- ترجمه: باید بین اذان و اقامه با نشستن چند ثانیه جدایی بیندازند (۳: ج ۱، ص ۳۱۳).

سند

تعداد واسطه	طریق نقل	نام راوی	شهرت دیگر راوی	داوری	مرجع
۱		الحسین بن سعید	الحسین بن سعید بن حماد	ثقه- ۵۲۱ مورد از این فرد حدیث دارد. صحابی امام رضا و امام جواد(ع) ۵۰۲۶ حدیث دارد	معجم خوبی/ ج ۱۵ / ص ۲۴۳
۲	عن	ابن ابی عمیر	محمد بن ابی عمیر زیاد	اصح- ۶۴۵ حدیث دارد	معجم خوبی/ ج ۲۲ / ص ۱۰۱ نجاشی- خوبی/ ج ۱۴ / ص ۲۷۹
۳	عن	عمر بن اذینه		ثقه- ۴۸۲ حدیث دارد-	خوبی/ ج ۱۳ / ص ۱۸ شیخ
۴	عن	الحسن بن شهاب		صحابی امام باقر و صادق(ع)	خوبی/ ج ۴ / ص ۳۵۸ برقی
-	عن قال	ابی عبدالله (ع)			

داوری: روایت معنعن- متصل (۶)

متن

کلیدواژه‌ها: اذان- اقامه- اذان و اقامه

کلید مرتبط: نماز

آیات مربوط:

- ۱- والذین استجابوا لربهم و اقاموا الصلاة (شوری/ ۳۸)
- ۲- فاذا اطماً نتم فاقیموا الصلاة (نساء/ ۱۰۳)
- ۳- فاذا قضیتم الصلاة فاذکروا الله قیاما و قعودا و علی جنوبکم (نساء/ ۱۰۳) (۱).

سند و مرجع حدیث: گزیده تهذیب- دفتر نماز- ج ۱- ص ۳۱۳ حدیث ۶۸۵

داوری نهایی: صحیح.

حدیث پنجم

حدیث ۲۸۳۰ علی بن ابراهیم، عن ابیه،
 عن حماد، عن حرّیز، عن زرارۃ، عن ابی
 جعفر(ع) قال: قال رسول الله(ص)، من أحیا

مواتاً فهو له.

ترجمه: هرکس زمین مرده را آباد کند،
 اختیار زمین در دست او خواهد بود (۵: ج
 ۴، ص ۴۴۹).

سند

تعداد واسطه	طریق نقل	نام راوی	شهرت دیگر راوی	داوری	مرجع
۱		علی بن ابراهیم	علی بن ابراهیم بن هاشم قمی	ثقه - ثبت - معتمد - صحیح مذهب ۷۱۴۰ حدیث دارد - ۶۲۱۴ حدیث از پدر دارد.	خوبی / ج ۱۱ / ص ۱۸۹ شیخ - نجاشی
۲	عن	ابیه	ابو اسحاق ابراهیم بن هاشم قمی.	وثاقت - ۶۴۱۴ حدیث دارد از این راوی ۲۷۰ حدیث دارد	خوبی / ج ۱ / ص ۳۱۶
۳	عن	حماد		۵۰۰ روایت از حرّیز دارد - صحیح	خوبی / ج ۱۶ / ص ۱۸۹
۴	عن	حرّیز = حرّیز بن عبدالله سجستانی		ثقه - صحابی امام صادق - معتمد - معول - صحیح - ۱۳۲۰ حدیث دارد -	خوبی / ج ۴ / ص ۲۴۹ نجاشی - شیخ
۵	عن	زراره	زراره بن اعین	صحابی امام باقر و صادق(ع) و کاظم(ع) - ثقه - اصحاب اجماع -	خوبی / ج ۷ / ص ۲۱۸ برقی - کشی
-	عن قال قال	ابی جعفر(ع): رسول الله(ص)			

داوری: روایت معنعن - متصل (۶)

متن

کلیدواژه‌ها: موات - زمینداری

کلیدواژه مرتبط:

آیات مربوط:

- ۱- الم نجعل الارض کفا تا. احياء و امواتا (مرسلات / ۲۶)
- ۲- ولئن سألتهم من نزل من السماء ماء فاحيابه الارض من بعد موتها ليقولن الله (عنكبوت / ۶۳)
- ۳- فسقناه الى بلد ميت فاحيينا به الارض بعد موتها(فاطر / ۹)
- ۴- و آية لهم الارض الميتة احييناها و اخرجنا منها حيا (يس / ۳۳) (۱).

سند و مرجع حدیث: گزیده کافی - دفتر معیشت - باب فی احياء الارض الموات - ج ۴ - ص ۴۴۹ - حدیث ۲۸۳۰

داوری نهایی: حدیث صحیح.

نتیجه‌گیری

تحقیق حاضر ثمره دوازده سال بررسی راه‌های سریع و صحیح بازیابی اطلاعات احادیث است که همراه با کار عملی در بخش‌های مختلف فهرستنویسی کتاب حاصل شده است. از آنجا که علم مطلق از آن خداوند است و آنچه نزد ابناء بشر است علم نسبی است و هر یک از انسان‌ها با همه تلاش خود تنها می‌توانند تکه‌ای کوچک از مجموعه علوم را در جای خود قرار دهند، همه تحقیقات در بدو شکل‌گیری گاهی بدوی جلوه می‌کنند و گاهی دست‌نیافتنی؛ اما در حقیقت هر مطلب علمی، قطعه‌ای لازم از طرح جامع علوم مختلف است. نرم‌افزارهای نور هر یک کتابخانه‌های جامع و فشرده‌ای هستند که برای تحقیقات علوم حدیثی مورد استفاده قرار می‌گیرند، اما در این مقاله سخن از یافتن مستدل و سریع احادیث صحیح و غیرصحیح در یکجاست.

منابع

۱. بهبودی، محمد باقر. *معانی القرآن: ترجمه و تفسیر قرآن*. تهران: خانه آفتاب، ۱۴۱۴ق. = ۱۳۷۲.
۲. خوبی، ابوالقاسم. *معجم رجال الحدیث و تفصیل طبقات الرواة*. قم: مدینه العلم، ۱۴۰۹ق.
۳. طوسی، محمد بن حسن. *گزیده تهذیب*. ترجمه و تحقیق محمد باقر بهبودی. تهران: کویر، ۱۳۷۰.
۴. کلینی، محمد بن یعقوب. *اصول کافی*. ترجمه و شرح جواد مصطفوی. تهران: وفا، ۱۳۸۲.
۵. همو. *گزیده کافی*. ترجمه و تحقیق محمد باقر بهبودی. تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۸.
۶. مدیر شانه‌چی، کاظم. *علم الحدیث و درایة الحدیث*. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات، ۱۳۷۴.

